

Družinski umori v Sloveniji

Matjaž Voglar*

Umor je v Sloveniji zelo personalizirano dejanje, kar potrjuje tudi velik delež družinskih umorov. Največ umorov se zgodi med partnerjema in v neurejenih družinah, kjer je nasilje nekaj običajnega. Pri družinskih umorih je najpogosteje storilec moški in žrtev ženska; ženske najpogosteje ubijejo sorodnika ali kako drugo osebo iz svoje bližine. Razmeroma malo je mladih ter razmeroma veliko starih storilcev, kar kaže, da je odločitev za družinski umor dolgotrajen proces. Pomemben kriminogen dejavnik je alkohol, v Sloveniji pa izstopa - tako med splošnimi ter še bolj med družinskimi umori - veliko število duševno bolnih storilcev. Tipična značilnost družinskih umorov je samomor po dejanju. Daleč najpogostejši motiv je dolgotrajno sovraštvo, ponavadi povezano z obojestranskim alkoholizmom. Značilni so tudi umori v prekoračenem silobranu, katerih žrtve so moški - družinski tirani, ki so dolga leta trpinčili družine. Storilka, ki je v tem primeru dejansko žrtev, izvrši dejanje v obupu zaradi nevzdržne situacije, zato se v svetu pojavlja težnja razširiti definicijo silobrana in jo prilagoditi šibkejšim (ženskam in otrokom). Pri družinskih umorih se pojavljajo tudi nenavadni motivi, ki jih ni zaslediti pri drugih umorih (evtanazija, razširjeni samomor, umor otrok zaradi maščevanja partnerju).

Ključne besede: kazniva dejanja zoper življenje in telo, umori, družinski umori, storilci, žrtve, motivi

UDK: 343.61

1. Uvod

Kazniva dejanja umora tvorijo le majhen del slovenske kriminalitete, vendar so vedno v središču pozornosti strokovne in laične javnosti.

Kot "družinski umor"¹ so v tem članku obravnavane vse oblike kaznivega dejanja **umora** po 127. členu ter kaznivo dejanje **uboja na mah** po 128. členu Kazenskega zakonika Republike Slovenije², kjer sta storilec in žrtev zakonca (tudi razvezani zakonci ter izvenzakonska partnerja³), v sorodstvu v ravni črti ali v stranski do tretjega kolena ali v svaštvu do drugega. Izvzeti so vsi poskusi, kazniva dejanja **detomora** po 130. členu KZ RS ter vse oblike povzročitve smrti iz malomarnosti.

* Matjaž Voglar, diplomirani pravnik, 1000 Ljubljana, Jerajeva 11

¹ Za to kaznivo dejanje uporabljajo različni avtorji različna poimenovanja: family homicide oz. family murder (Dawson/Langan), bračni homicid (Mrvič); A. Karmen uporablja več izrazov za različne oblike: infanticide (detomor), parricide (umor staršev), domestic homicide (umor med zakoncema) itd.

² Uradni list Republike Slovenije, št.63/94, popr. 70/94.

³ Merilo za partnerstvo je bil predvsem čas trajanja zveze, pa tudi okoliščine, kot npr. rojstvo otroka, ki naj bi kazale na trajnost razmerja, kar je bilo večinoma razvidno iz dokumentacije; tako je iz proučevanja odpadla kategorija kratkotrajnejših zvez, ki jih Uderman uvršča v kategorijo ljubimci; glej B. Uderman in sodelavci, Uboji na Slovenskem, raziskava št. 37, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti, Ljubljana 1974, str. 327.

Članek zajema podrobnejšo raziskavo šestdesetih primerov družinskih umorov, ki so se zgodili v Sloveniji v letih 1991 do vključno 1995.

Podatki so povzeti iz Statističnih letopisov Republike Slovenije, ki jih izdaja Statistični urad Republike Slovenije. Podatek o številu pravnomočno obsojenih oseb, četudi se zdi na prvi pogled najbolj zanesljiv, je pri družinskih umorih malo uporaben, saj skoraj ena tretjina storilcev družinskih umorov po dejanju izvrši samomor in torej do sojenja nikoli ne pride.

Ker pisec tega prispevka ni imel dostopa do drugih ustrežnejših virov⁴, je za podrobnejši študij posameznih primerov uporabil arhiv Dokumentacije dnevnika Delo, kjer so zbrani članki slovenskih časopisov o umorih z območja vse Slovenije. Dokumentacija Dela se je kljub nekaterim pomislekom izkazala za zadovoljivo, čeprav je bilo nekaterih podatkov (poklic, izobrazba, predkaznovanost, udeležba tretjih oseb...) premalo za podrobnejšo analizo.

⁴ Na Ministrstvu za notranje zadeve Republike Slovenije sicer hranijo izčrpne ovadbe za kazniva dejanja z območja vse Slovenije, vendar zaradi varstva pravice do zasebnosti dostop do podatkov ni dovoljen niti v tovrstne raziskovalne namene; s posredovanjem Pravne fakultete smo naslovili prošnjo tudi na Okrožno sodišče v Ljubljani, da bi dobil vpogled v pravnomočno razsojene zadeve z ljubljanskega območja, vendar do trenutka pisanja teh vrstic odgovora še ni bilo.

2. Splošni podatki o umorih in še posebej družinskih umorih

Skupno število nasilnih smrti se je v Sloveniji od začetka petdesetih let podvojilo, podvojilo se je tudi število samomorov, vednar je število umorov - kljub občasnim nihanjem in porastu v devetdesetih letih - ves čas ostalo na približno isti ravni. Dolgoletno povprečje smrti zaradi ubojev oz. umorov v Sloveniji znaša 40 oseb na leto. Ker pa je ob razmeroma stalnem številu umorov prebivalstvo postopoma naraščalo, se količnik umora ni povečal oziroma se je od petdesetih let, ko je znašal tri ali več, dolgoročno celo zmanjšal in znaša za leta 1990-94 povprečno dva, kar je razmeroma malo, čeprav je več kot npr. v večini zahodnoevropskih držav ali na Japonskem.

2.1 Odstotek družinskih umorov

Pred tridesetimi leti je bilo v Sloveniji le 13,5% umorov popolnih neznancev⁵; največkrat gre za trenutne spore vinjenih oseb po gostilnah, veselicah in podobnih krajih, ki se končajo s pretepom s smrtnim izidom. Po nepopolnih podatkih iz raziskave Ministrstva za notranje zadeve o ubojih v Sloveniji med leti 1977-87 znaša delež nepoznanih žrtev manj kot 10%.

Znaten delež umorov na Slovenskem že od nekdaj tvorijo družinski umori, saj sta bila v petdesetih in šestdesetih letih storilec in žrtev kar v 38%⁶ primerov v sorodstvu, zakonski zvezi ali svaštvu. V devetdesetih letih se je ta odstotek nekoliko zmanjšal, vendar še vedno znaša nad 30% vseh umorov. Možni vzrok za upad števila družinskih umorov je naraščanje števila umorov iz koristoljubja, ki po osamosvojitvi in tranziciji narašča predvsem v mestih, ter na drugi strani upadanje števila prebivalstva na vasi, kjer se zgodi večina družinskih umorov⁷.

Kapamadžija⁸ navaja v svoji raziskavi 130 primerov, od tega 39% umorov "sorodnikov", vendar so v to kategorijo zajeta tudi kratkotrajnejša ljubezenska razmerja⁹; ameriški avtorji navajajo za več kot polovico nižje odstotke: A. Karmen 16-19%¹⁰ ter Dawson in Langan¹¹ prav tako 16%, pri čemer so

⁵ Uderman, op. cit. str. 254.

⁶ Prav tam.

⁷ Podobno ugotavlja za splošne umore raziskava MNZ.

⁸ B. Kapamadžija, Ubistvo, Novi Sad, Matica Srpska, 1981, str. 16.

⁹ Uderman s sodelavci je naštel še dodatnih 7%; Uderman, op. cit. str. 327.

¹⁰ Odstotek se baje z leti spreminja; A. Karmen, Crime Victims, 2. izdaja, Pacific Grove, Brooks/Cole Publ. Co., str. 78.

¹¹ J. M. Dawson, P. A. Langan, Murder in Families - special report, Department of Justice, Bureau of Justice Statistics, Washington 1994, str. 2.

storilci v razmerju do žrtve - zakonci 40%, roditelji 21%, potomci 13%, sorojenci 9%, ostali sorodniki 17%. A. Browne¹² navaja za ZDA nekoliko višji odstotek, in sicer 25% umorov med sorodniki, od tega 45% med partnerjema.

V Sloveniji je razmerje podobno: zakonci ter izvenzakonski partnerji so storilci v 44% primerov¹³, roditelji so storilci nekoliko redkeje (16%), potomci pa pogosteje (21%); precej manj je storilcev - sorojencev (3%), ter približno enako ostalih sorodnikov (15%), kar prikazuje naslednja tabela:

D.U.-SLO	1991	1992	1993	1994	1995	skupaj	delež v %
partnerji	8	7	4	3	5	27	44,3%
roditelji	2	2	1	3	2	10	16,4%
potomci	3	3	0	3	4	13	21,3%
sorojenci	1	0	0	0	1	2	3,3%
drugo	2	1	1	3	2	9	14,8%
skupaj	16	13	6	12	14	61	100,0%

Tabela 1 Sorodstvena razmerja pri družinskih umorih v Sloveniji

2.2 Umori med partnerji

Za umore med partnerji je značilno, da je ubitih tri četrtine žensk in le četrtina moških, medtem ko je v ZDA razmerje ena tretjina moških ter dve tretjini žensk¹⁴. Naj je žrtev ženska ali moški, praviloma gre za neurejene družine, kjer so pogosti prepiri in nasilje, praviloma pa je nasilnež moški¹⁵; večina partnerjev je ubitih prav med seanso nasilja ali na začetku dogodka, le majhen del (6 primerov) pa je bilo ubitih povsem iznenada.

Manjši avtorji¹⁶ iz nekdanje Jugoslavije poudarjajo, da je za družinsko nasilje pomembna patriarhalna vzgoja, ki determinira žensko kot pasivno in podrejeno možu; v skladu s takšno miselnostjo nasilje nad žensko in otroki tolerira in celo spodbuja ožje in

¹² A. Browne, When Battered Women kill, New York, The Free Press, 1987, str. 9-10.

¹³ Delež je v zadnjih letih in desetletjih narasel; pred tridesetimi leti so umori med zakonci predstavljali okoli 34% družinskih umorov; glej Uderman, str. 325.

¹⁴ Prav tam; podobno razmerje ugotavlja tudi Pešić, Ubistva u Jugoslaviji, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1972, str. 68.

¹⁵ Neka ameriška raziskava navaja, da je pri nasilju med partnerjema v 95% žrtev ženska; glej R.E. Dobash in R.P. Dobash, Violence against Wives, New York, The Free Press, 1978, str. 25.

¹⁶ Tako N. Mrvić, V. Nikolić-Ristanović, V. Pešić idr.

širše okolje¹⁷, do neke mere pa tako vplivajo tudi pristojni državni organi. V Sloveniji opažamo, da je nasilje nad ženskami bolj ali manj običajno v nekaterih zaostalih predelih, vendar ne toliko kot del tradicionalne delitve vlog med spoloma, temveč bolj kot obča oblika komuniciranja med osebami iz nižjih socialnih plasti, skoraj vedno kombinirana z obojestranskim alkoholizmom.

Vendar pa samo izboljšanje socialnih, kulturnih in gmotnih razmer še ni jamstvo za zmanjšanje družinskega nasilja, saj se v Sloveniji razmere niso kaj prida izboljšale¹⁸, čeprav je zaposlen praktično enak delež žensk kot moških.

2.3 Umori otrok

Umori otrok v Sloveniji tvorijo okoli 16% družinskih umorov, kar je nekoliko več kot v ZDA (13%)¹⁹; v Sloveniji pogosteje ubijejo otroci starše kot obratno, enako je tudi v ZDA²⁰, vendar je bilo še pred tridesetimi leti ubitih več otrok²¹ kot staršev.

Umore otrok (detomori so izvzeti) lahko razdelimo v dve skupini: umore polnoletnih in umore mladoletnih. Umore mladoletnih otrok v zadnjem času izvršujejo skoraj izključno duševno motene osebe; v obravnavanem obdobju nismo zasledil umorov dojenčkov ali majhnih otrok (predvsem nezakonskih) iz hude stiske, kakršne opisuje Uderman ter nekateri starejši avtorji²².

Ameriška raziskava²³ navaja podatek, da je bilo kar 80% umorjenih otrok pred dejanjem tako ali drugače zlorabljenih, kar vsaj za Slovenijo ne drži; za pet od osmih umorjenih otrok so starši lepo skrbeli in jih imeli radi.

Zaskrbljujoče pa je, da se vse pogosteje pojavlja otrok kot objekt, na katerem starši izživljajo sovraštvo do partnerja; v opazovanem obdobju sta se tako zgodila dva umora otrok, ki sta po svojem bistvu pomenila maščevanje razočaranega moža bivši ženi,

¹⁷ Tako Mrvičeva navaja, da v 16 primerih, ko so žene iz obupa in revolta ubile svoje tiranske može, ni nikoli nihče, ne sorodniki ne sosedje, pomagal zatirani ženi; N. Mrvič, *Žene-ubice, žrtve dugogodišnjeg porodičnog nasilja*, Zbornik instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd XXII/1993, št. 1, str. 276.

¹⁸ Glej zbornik *Nasilje nad ženskami - zlasti v družini*, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana 1990.

¹⁹ Dawson/Langan, str. 1.

²⁰ prav tam.

²¹ Uderman, str. 323.

²² Prav tam; glej tudi V. Pešić, *Ubistva u Jugoslaviji*, referat na X. posvetovanju Jugoslovenskog udruženja za krivično pravo i kriminologiju, Priština 1971, str. 14-15 itd.

²³ Dawson/Langan str. 5-6.

kar je doslej neznan motiv v slovenski praksi.

Na drugi strani imajo umori odraslih potomcev običajno za seboj dolgotrajno viktimogenezo. Praviloma gre za uboje v pretepu, kjer je prispevek žrtve velik, prav tako pomen alkohola. Skoraj vse žrtve so moški.

2.4 Umori staršev

Pri družinskih umorih v Sloveniji so razmeroma pogosto (21%) žrtve starši. V Sloveniji je - za razliko od večine raziskav²⁴ - ubitih več mater kot očetov. Največ staršev je ubitih v silobranu ali pretepu z znatnim prispevkom žrtve (6 primerov) ter iz patološkega motiva (pet primerov, vse umorjene so ženske); le dve žrtvi (obe ženski) sta bili ubiti iz koristljubja.

2.5 Umori drugih sorodnikov

V tem primeru gre za umore sorojencev (kar je zadnje čase v Sloveniji redkost, morda zaradi majhnega števila otrok v družinah) ter drugih sorodnikov, največ v svaštvu. V večini teh primerov gre za situacijske umore ali umore iz dolgotrajnega sovraštva, manj je umorov iz koristljubja ali iz patoloških motivov. Večina umorjenih je moških, ki so pogosto prispevali k svoji viktimizaciji, medtem ko so ženske najpogosteje ubite iz patološkega motiva ali zaradi daljših sporov.

3. Storilci

3.1 Spol

Vsi avtorji se strinjajo, da je večina storilcev umorov moškega spola. Vzrok za majhen delež žensk storilk je delno v njihovi manjši fizični moči, pa tudi v vzgoji oz. tradicionalni družbeni vlogi: ženske se v prostem času bolj zadržujejo doma in se zato manj pogosto znajdejo v konfliktnih okoljih (gostilne, nočni lokali itd.). Prav zato pa ženske v večini primerov storijo umor v svojem najožjem okolju, nad sorodniki ali sosedi.

Za umore, ki jih storijo ženske, je poleg tega, da so večinoma žrtve njihovi bližnji, najpogosteje partner, značilno tudi, da jih ženske pogosto storijo v silobranu, prekoračenem silobranu ali pa okoliščinah, ki sicer pravno ne ustrezajo kvalifikaciji silobrana, pač pa gre za uboj moškega, ki je žensko dolga leta trpinčil. V ZDA, kjer so uveljavljena gibanja za pravice

²⁴ Napr. Pešić, raziskava str. 20, navaja 77% ubojev očetov ter 23% mater; prav tako navajajo večji delež očetov v ameriških raziskavah; glej Dawson/Langan, str. 1.

žrtev²⁵, se je pojavila zahteva, da bi opredelitev silo-brana razširili ne samo na primere direktnega, ampak tudi grozečega, še ne nastalega, vendar zanesljivega napada.

Kar se tiče spola kriminalne dvojice²⁶, je pri družinskih umorih takoj opazna značilnost, da je naj-pogosteje storilec moški in žrtev ženska (49% primerov), medtem ko sta pri običajnih umorih v dveh tretjinah primerov²⁷ oba akterja moška. Le 31% je bilo primerov, ko sta bila oba akterja umora moška, v 16% odstotkih primerov je ženska ubila moškega, v dveh primerih pa sta bili tako storilka kot žrtev ženski; v obeh primerih je mati ubila svojo hčer.

3.2 Starost

V Sloveniji postaja povprečni storilec vedno starejši, kar je trend tudi v (razvitem) svetu. V petdesetih in šestdesetih letih je znašala povprečna starost slovenskega morilca okoli 34 let²⁸, v zadnjih desetih letih pa je narasla na 38,5 let²⁹.

Pri družinskih umorih je povprečna starost višja, okoli 40 let. Kar polovica storilcev pripada starostni skupini 30-49 let, torej poklicno in življenjsko najaktivnejšemu življenjskemu obdobju. Velik je tudi delež storilcev v zrelejših in poznih letih³⁰, saj je imel najstarejši storilec kar 83 let, razmeroma malo pa je mladih storilcev (pod trideset let). Najpreprostejša razlaga je, da so mlajše osebe v večji meri samske oziroma (še) ne stopajo v zapletenejše, s premoženjskimi dejavniki obremenjene oblike družinskih odnosov, iz katerih se praviloma porajajo konflikti. Prav tako pa višja povprečna starost kaže, da se družinski umori praviloma ne zgodijo na podlagi trenutne odločitve, temveč so posledica dolgoletnih konfliktnih razmerij, ki se z leti vse bolj zaostrujejo.

3.3 Duševne motnje in alkohol(izem)

3.3.1 Odnos storilcev do alkohola

Alkoholizem in alkoholiziranost sta nedvomno pomembna dejavnika pri umorih, saj je skoraj polovica (44,3%) storilcev družinskih umorov kroničnih alkoholikov, 47,5% storilcev pa je bilo ob dejanju

²⁵ V tem primeru je dejanska žrtev ženska – storilka
²⁶ Za kriminalno dvojico tukaj štejemo enega storilca in eno žrtev; če je torej en storilec ubil več žrtev ali več storilcev eno žrtev, to pomeni več dvojic, zato je tudi število dvojic večje kot število žrtev oz. storilcev, op. M.V.

²⁷ Uderman, str. 229; podobne podatke navaja tudi analiza MNZ za leta 1977-87.

²⁸ Uderman, str. 43-44.

²⁹ Podatki MNZ.

³⁰ 25% storilcev je starejših od 50 let, op. M.V.

dokazano vinjenih³¹, kar pa je vseeno manj kot pri splošnih umorih³².

V nekaj primerih so storilci sočasno s pijačo uživali tudi zdravila (barbiturate in/ali tablete proti bolečinam), vendar ni znano, da bi kak storilec storil dejanje samo pod vplivom tablet ali pod vplivom kakega mamila. Med storilci (pa tudi med žrtvami) družinskih umorov po znanih podatkih ni nobenega narkomana. Treba je tudi pripomniti, da so družinski umori pogosti prav v zaostalih vinorodnih predelih Slovenije, kjer je prebivalstvo dokaj strpno do – često endemičnega – alkoholizma.

Manjši delež alkoholiziranih storilcev kaže, da so družinski umori nekoliko pogosteje premišljeni in načrtovani kot običajni umori, kjer prevladujejo trenutni spori, ki so praviloma pogojeni z alkoholom³³.

3.3.2 Duševne motnje

Že Uderman ugotavlja, da je med slovenskimi morilci nadpovprečno velik delež duševno motenih, saj so pri kar dveh tretjinah psihiatrično pregledanih (pregledana je bila le polovica storilcev) ugotovili take ali drugačne duševne abnormnosti, od tega kar 6% endopsihoz³⁴. Prav tako navaja, da ima kar 10% umorov v ozadju patološki motiv, kar je precej nad svetovnim ter prejšnjim jugoslovanskim povprečjem. Milutinović³⁵ ter Kapamadžija³⁶ nasprotno navajata, tudi s sklicevanjem na druge avtorje, da je delež delinkventov približno enak tako v zdravi kot v duševno moteni populaciji.

Slovenski družinski umori v celoti potrjujejo Udermanovo trditev: med 61 storilci družinskih umorov je kar 12 ali skoraj 20% potrjeno³⁷ duševno bolnih, ne

³¹ Pri tem za skoraj eno tretjino primerov ni bilo uporabnih podatkov, op. M.V.

³² Raziskava MNZ za obdobje 1977-87 navaja, da je bilo kar tri četrtine storilcev ob dejanju vinjenih; podobno razmerje ugotavlja raziskava ameriškega pravosodnega ministrstva: pri splošnih umorih je bilo vinjenih 65% storilcev, pri družinskih pa le polovica, Dawson/Langan, str. 2.

³³ Podatki raziskave MNZ za obdobje 1977-87; podobno na več mestih tudi Uderman, Kapamadžija idr.

³⁴ Med celotno populacijo jih ni več kot 0,3-0,8%; glej Uderman, str. 115.

³⁵ M. Milutinović, Mentalni poremečaji kao izvor kriminalnog ponašanja, "13. maj", Beograd, XX/1967, št. 1, str. 15.

³⁶ Kapamadžija, op. cit. str. 106.

³⁷ V dokumentaciji so podatki, da se je storilec "že zdravil v umobolnici", "se je dalj časa ambulantno zdravil", "se je zdravil na živcih" itd., ali pa navedbe, da so storilca po dejanju odpeljali v psihiatrično bolnišnico oziroma je tak ukrep po konzultaciji izvedenca-psihiatra odredilo sodišče, op. M.V.

da bi upoštevali kronični alkoholizem. Že tako velik delež duševnih abnormnosti pa utegne biti še višji, saj je kar 17 morilcev po dejanju napravilo samomor, kar tudi do neke mere nakazuje duševno abnormnost.

Pri več storilcih so v virih navedbe o t.i. "psihopatih", vendar zaradi nepopolnosti, predvsem pa načelnega nestrinjanja mnogih kriminoloških ter psihiatričnih teoretikov glede diagnoze "psihopatija", teh podatkov nismo obdelovali³⁸.

3.4 Vedenje po storitvi

3.4.1 Samomor po storitvi

Okoliščino, da storilec po dejanju napravi samomor, opazamo predvsem pri družinskih umorih, saj je v preteklem petletnem obdobju kar 28% ali 17 od 61 storilcev neposredno po dejanju ubilo tudi sebe, še najmanj osem pa jih je samomor poskušalo. Te številke so precej večje kot pri splošnih umorih; tako navaja Uderman 8% samomorov po dejanju³⁹ ter 7% poskusov. Pri splošnih umorih samomor po dejanju ni pogost; še najpogostejši je pri umorih med ljubimci, ki jih zaradi kratkotrajnosti razmerja ne moremo šteti med družinske.

Prevladujejo umori med zakoncema ali partnerjema (enajst dokončanih samomorov ter pet poskusov, skupaj 60% primerov) ter umori otrok, še posebej mladoletnih: od šestih storilcev, ki so ubili svoje mladoletne otroke, so štirje napravili samomor, dve storilki pa sta samomor neuspešno poskušali.

Pogostnost samomorov pri ubojih partnerjev se da razložiti s čustveno bližino, ki očitno obstaja, kljub dolgoletnim sporom; samomor so storili tudi mnogi partnerji, ki so svojo žrtev pred dejanjem dolga leta trpinčili in pretepali. Pri ubojih mladoletnih otrok pa pogosto (šest žrtev od osmih) storilec žrtve sploh ne sovraži, ampak je dejanje storjeno bodisi iz obupa bodisi kot maščevanje bivšemu partnerju, ponavadi pa je združeno tudi s trenutno ali trajnejšo duševno motnjo.

3.4.2 Predhodne grožnje in poskusi umorov

Enajst storilcev ali 18% je pred dejanjem enkrat ali večkrat grozilo z umorom, trije pa so že prej poskušali umoriti isto osebo. V vseh primerih groženj bodisi niso jemali dovolj resno, bodisi organi pregona niso ukrepali, ker storilec (še) ni storil kaznivega dejanja.

Poleg že omenjenih poskusov umora so storilci

družinskih umorov v petih primerih med ali po dejanju poskusili umoriti še kakšno osebo; v vseh primerih je šlo bolj za posledico trenutne situacije kot pa za prej načrtovano dejanje.

4. Zunanje okoliščine dejanja

4.1 Kraj dejanja

Glede kraja umora opazamo v Sloveniji drugačno sliko kot v zahodnem svetu: v zahodni Evropi ter Ameriki se večina umorov zgodi v velikih urbanih središčih, medtem ko so v Sloveniji, vsaj družinski umori, locirani predvsem v zaostalih agrarnih krajih.

Največ družinskih umorov se zgodi v Ljubljani (osem umorov v petih letih), kar pa glede na število prebivalcev ni veliko, ter na območju UNZ Maribor (povprečno 8 umorov letno), vendar ne toliko v mestu samem kot v ruralni okolici.

Od ožjih regij izstopajo Posavje ter Krško-brežiška kotlina s šestimi umori, Slovenske gorice s petimi ter Haloze in Dravsko polje s po štirimi družinskimi umori v petih letih. Čeprav se zde številke absolutno majhne, pa gre nedvomno za okolje, kjer so nadpovprečno pogosta nasilna kazniva dejanja in drugi socialnopatološki pojavi kot sta npr. alkoholizem in samomor, tako da nekateri avtorji⁴⁰ upravičeno govori o subkulturi nasilja.

Po drugi strani ni bilo v obravnavanem obdobju nobenega družinskega umora na Severnem Primorskem, v Prekmurju ali Beli krajini; na Notranjskem ter Kočevskem se je zgodil le en družinski umor in na Koroškem dva.

En družinski umor se je zgodil na Hrvaškem (Savudrija), v počitniški hišici žrtve, vendar so bili vsi akterji dejanja Slovenci.

Družinski umori so bili v preteklih petih letih pogostejši na vasi, saj se je v vaških okoljih zgodilo 60% obravnavanih dejanj. Zanimivo je, da so najbolj obremenjena velika mesta (Ljubljana, Maribor) na eni strani, ter majhne, zakotne vasi na drugi strani. Precej manj je srednje velikih krajev.

Na vasi je tudi večji delež alkoholiziranih ob dejanju: v 40% primerov (v mestih le v 15%) sta vinjena oba akterja, oba trezna pa v 19% (v mestih v 47%). Očiten kriminogen pomen alkohola na vasi ilustrira tudi dejstvo, da je 22 od 36 družinskih umorov na vasi izvršenih v krajih Posavskega in Podravskega

⁴⁰ Prim. A. Šelih, *Kriminaliteta telesnih poškodb na območju občine Slovenska Bistrica, Maribor, 1963*, str. 83-90; podobno A. Podjaveršek, *Kazniva dejanja telesnih poškodb v občini Smarje pri Jelšah, RKK, Ljubljana 21/1970, št. 2, str. 97 in 103; tudi Uderman, op. cit. str. 67, 235 idr.*

³⁸ Več o problemu psihopatije glej v: B. Kapamadžija, *Forenziška psihijatrija, Novi Sad, Dnevnik, 1989, str. 78-85.*

³⁹ Uderman, str. 27.

vinorodnega območja; Primorski vinorodni okoliš je, nasprotno, manj obremenjen tako z alkoholizmom kot z umori in samomori, morda zaradi ugodnejšega gmotnega položaja kmečkega prebivalstva pa tudi zaradi drugačne mentalitete in načina uživanja alkoholnih pijač.

4.2 Sredstvo umora

V Sloveniji prevladuje kot morilno orožje še vedno nož, saj je bilo v preteklih petih letih 32% družinskih umorov izvršenih z različnimi noži, vendar delež hladnega orožja upada⁴¹; v Ameriki je pri 63% umorov uporabljeno strelno orožje, vendar le pri 42% družinskih umorov⁴², kar glede na razširjenost in dostopnost strelnega orožja niti ni veliko.

Delež strelnega orožja se je v Sloveniji povečal po osamosvojitveni vojni, ko je v državi ostalo mnogo skritega vojaškega orožja, tako da je zdaj že ena četrtina družinskih umorov izvršena s strelnim orožjem. Od 14 umorov s strelnim orožjem so bili kar štiri izvršeni z vojaško puško kalašnikov (od tega oba trojna umora). Poleg tega sta bila dva umora izvršena z vojaško ročno bombo, ki pred vojno praktično ni bila orožje civilistov.

Razmeroma veliko žrtev (11 primerov ali 18%), predvsem žensk in starejših, je bilo zadavljenih ali pretepenih in obrcanih do smrti.

5. Žrtve

5.1 Spol

D.U.-SLO	moški	moški (%)	ženske	ženske (%)	skupaj	skupaj (%)
partnerji	7	25,90%	20	74,10%	27	39,70%
starši	6	42,90%	8	57,10%	14	20,60%
potomci	8	61,50%	5	38,50%	13	19,10%
sorojenci	2	100,00%	0	0,00%	2	2,90%
drugo	9	75,00%	3	25,00%	12	17,60%
skupaj	32	47,10%	36	52,90%	68	100,00%

Pešič-YU	moški	moški (%)	ženske	ženske (%)	skupaj	skupaj (%)
partnerji	44	35,50%	80	64,50%	124	54,90%
starši	30	76,90%	9	23,10%	39	17,30%
potomci	31	68,90%	14	31,10%	45	19,90%
sorojenci	12	75,00%	4	25,00%	16	7,10%
drugo	2	100,00%	0	0,00%	2	0,90%
skupaj	119	52,70%	107	47,30%	226	100,00%

Tabela 2: Žrtve umorov po spolu in sorodstvenem razmerju

Tako storilci kot žrtve umorov so najpogosteje moški, medtem ko pri slovenskih družinskih umorih opazamo zanimiv pojav, da so najpogostejše žrtve ženske. Porazdelitev žrtev po spolu in sorodstvenem razmerju prikazuje Tabela 2; podatke lahko primerjamo z rezultati Pešičeve⁴³ raziskave ubojev na področju bivše Jugoslavije.

V Sloveniji storilci družinskih umorov ubijejo predvsem več žena ali partneric (74%) kot v svetu: tako Browne⁴⁴ navaja za umore med partnerjema isto razmerje kot Pešič: dve tretjini žensk ter ena tretjina moških, podobno tudi podatki FBI⁴⁵.

Večino partneric so možje ubili v seansah nasilja, ki so bile praviloma stalne in dolgoletne. V vseh primerih so bili storilci znani nasilneži, pogosto alkoholiki, brezdolneži ali predkaznovani. V najmanj šestih tovrstnih primerih so bile alkoholičarke tudi žene-žrtve, ki so na različne načine prispevale k svojemu pokončanju. Vsi ubiti možje, razen enega, ubitega iz patološke ljubosumnosti, so dolga leta terorizirali žene in cele družine. Večinoma so bili alkoholiki, mnogokrat predkaznovani zaradi nasilništva ali nasilnih prekrškov, tako da so žene storile dejanje iz obupa in revolta, ker niso več videle izhoda iz nevdružnega položaja. Praktično identičen potek dogodkov beležijo tudi drugi avtorji⁴⁶. Prav tako je treba pripomniti, da smo pri pregledu dokumentacije našli še na precej več (ok. 15-20) ubojev moždružinskih tiranov, vendar pa je ostalo pri poskusu, zato v tej raziskavi niso zajeti, medtem ko so možje umore svojih žena oz. partneric praviloma dokončali.

Prav tako kot velik delež ubitih žena pa je za slovenske družinske umore značilen tudi nekoliko večji delež ubitih mater; večina avtorjev se strinja, da je pri ubojih roditeljev ubitih več očetov: tako Pešič⁴⁷ navaja 77% ubitih očetov ter 23% ubitih mater. Večji delež mater je tesno povezan z visokim deležem duševno abnormnih storilcev, saj so bile kar tri matere ubite zaradi patološkega motiva, tri v pretepu zaradi trenutnega spora⁴⁸, dve pa iz koristoljublja. Od umorjenih očetov so bili kar trije (polovica) družinski tirani, eden je bil domnevno ubit zaradi spolnega

⁴¹ Pred tridesetimi leti je bil nož sredstvo izvršitve v 41% umorov, strelno orožje pa v 15%; Uderman, str. 152.

⁴² Dawson/Langan, str. 1-2.

⁴³ Pešič, referat str. 20.

⁴⁴ Browne, op. cit. str. 181.

⁴⁵ Karmen, op. cit. str. 143.

⁴⁶ Browne, Karmen, Mrvič et. al., na več mestih.

⁴⁷ Pešič, op. cit. str. 20; tudi: V. Pešič, Ubistva u Jugoslaviji, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 1972, str. 68.

⁴⁸ Vendar je bil tudi tu en storilec duševno moten, op. M.V.

nasilja nad hčerjo, po eden pa v trenutnem sporu ter iz patološkega motiva.

5.2 Starost

Tipična žrtev družinskega umora je v zadnjih petih letih nekoliko mlajša (39 let) od storilca (40 let), kar se ne ujema popolnoma z ugotovitvami večine domačih in tujih raziskovalcev⁴⁹, vendar se da preprosto pojasniti: med žrtvami družinskih umorov je 12% otrok oz. mladostnikov, po drugi strani pa tudi starejši storilci pogosteje ubijejo osebo iz svoje neposredne bližine.

Razlika glede na splošne umore se kaže tudi v skupini mladih 18-29 let, ki pri splošnih umorih predstavljajo 48% storilcev ter 34% žrtev⁵⁰, pri družinskih pa le 18% žrtev ter 22% storilcev. Ker se mladi prav v tej starosti prično odseljevati od doma in živeti neodvisno od družine, imajo tudi manj stikov in konfliktov; po drugi strani pa je v tej starosti tudi (še) razmeroma malo poročenih ali pa so poročeni šele kratek čas, medtem ko se eventualni konflikti v zvezi z zakonsko zvezo praviloma pojavijo šele čez več let ali desetletij.

5.3 Pomen alkohola za viktimizacijo

V petdesetih in šestdesetih letih je bilo za slovenske umore značilno, da je bilo alkoholikov več med žrtvami kot med storilci⁵¹; v zadnjem desetletju se je to spremenilo in tako raziskava MNZ ugotavlja več alkoholikov med storilci kot med žrtvami, kar je tudi lastnost družinskih umorov v preteklem petletnem obdobju: delež alkoholikov med storilci je ostal približno enak (44%), medtem ko je ta odstotek pri žrtvah družinskih umorov padel na 38% polnoletnih žrtev. Za razliko od storilcev je med žrtvami ugotovljeno presenetljivo malo drugih duševnih motenj razen alkoholizma.

Ob dejanju sta najpogosteje vinjena oba, storilec in žrtev (30% primerov), zelo pogosto pa sta pri družinskih umorih tudi oba trezna (29% primerov); vzrok je večje število otrok ter žensk med žrtvami družinskih umorov, pa tudi manjši delež ubojev iz trenutnih konfliktov, ki so praviloma pogojeni z obojestransko alkoholizirano stanjo. Prav tako je očitna korelacija med duševno motenostjo storilca ter umorom v treznem stanju: od 20 primerov, ko sta bila oba v kriminalni dvojici trezna, je kar 15 umorov s pa-

tološkimi motivi. Za kar četrtino žrtev ni bilo na voljo podatkov o alkoholiziranosti ob dejanju.

Alkohol je očitno pomemben kriminogen in viktimogen dejavnik, vendar je njegov pomen pri družinskih umorih - kljub pogosto drugačnemu vtisu - manjši kot pri ostalih umorih.

5.4 Prispevek žrtve

Kot prispevek žrtve šteje tisto ravnanje žrtve, ki je posredno ali neposredno pripomoglo k storilčevi odločitvi, da bo izvršil kaznivo dejanje; obsega različne oblike in stopnje, od neznatnih, celo nezavednih provokacij pa do direktnega napada, pred katerim se kasnejši storilec samo brani, zato nekateri govorijo tudi o **krivdi žrtve**⁵².

Pri družinskih umorih v Sloveniji je v obravnavanem obdobju žrtev tako ali drugače vsaj delno prispevala k dejanju v 52% primerov, kar je podoben odstotek kot pri drugih avtorjih⁵³; prispevki so glede na intenziteto razdeljeni v štiri kategorije:

Kategorija **prispevek žrtve odločilen** (12%) zajema ne le primere, ko je žrtev prva pričela z napadom⁵⁴ in jo je storilec ubil v (prekoračenem) silobranu, ampak tudi primere umorov družinskih tiranov, ki so bili ubiti morda celo med spanjem, vendar je bil glavni, če že ne edini motiv za dejanje prav žrtvino nasilniško obnašanje do storilca ali njegovih bližnjih. V vseh primerih so bili žrtve moški, ki so dolga leta terorizirali posamezne sorodnike ali cele družine.

Kategorija **obojestranska krivda** je druga najobsežnejša (16 dvojic ali 23%) obsega predvsem primere, ko je bila žrtev ubita v pretepu, za katerega sta v približno enaki meri odgovorna oba akterja; skoraj vsi storilci in tudi žrtve so negativne, nasilne osebnosti, v 69% primerov sta oba akterja alkoholika in sta bila vinjena tudi med dejanjem. Motiv umora je najpogosteje dolgotrajno sovraštvo, v nekaj primerih pa tudi trenutni spor.

Kategorija **žrtev prispevala malo** (17%) vsebuje primere, ko prispevek žrtve nedvomno obstaja, vendar je kakovostno manjši od storilčevega in ni nujno maliciozen. V štirih primerih so žrtve dale povod s prešuštvo ali ljubosumnostjo. V štirih primerih je

⁵² Tako Mendelsohn klasificira žrtve glede na krivdo na pet tipov - od nedolžne do izključno krive žrtve; glej Z. Šeparović, *Viktimologija*, 2. izdaja, Zagreb-Beograd 1987, str. 27.

⁵³ Tako napr. Uderman (str. 250-251) navaja prispevek v 57% primerov, Kapamadžija (Ubistvo, str. 177) 51% itd.

⁵⁴ Dawson in Langan navajata, da je v 20% družinskih umorov v ZDA žrtev začela s fizičnim izzivanjem storilca (bodisi z orožjem, bodisi s porivanjem, udarjanjem itd.); Dawson/Langan, op. cit. str. 4.

⁴⁹ Uderman navaja povprečno starost storilca 34 let ter žrtve 37 let; Uderman, str. 230.

⁵⁰ Uderman, str. 45 in 230.

⁵¹ Uderman navaja 43% alkoholikov med storilci in 58% med žrtvami, str. 306-307.

šlo za prepir in pretep, ki ga je sicer začel storilec, vendar se je žrtev agresivno odzvala⁵⁵, tako da ni bilo mogoče pripisati vse odgovornosti storilcu.

V treh primerih ni šlo za aktivni prispevek žrtve, ampak za pasivno podrejanje in popuščanje storilcu, pri čemer je vsakršno upiranje in nestrinjanje odsotno do te mere, da lahko trdimo, da se je žrtev na nek način strinjala s svojo usodo in je to tudi dala vedeti storilcu.

Največja je kategorija brez prispevka žrtve, malo manj kot polovica vseh primerov (48%) in obsega žrtve duševno abnormnih storilcev, ki so ubijali v psihotičnem stanju (15 žrtev), žrtve, ki so jih družinski tirani ubili v seansah nasilja (7 žrtev), 7 žrtev, ubitih iz bolj ali manj bizarnih motivov ter ena žrtev, ki se je vtaknila v tuj spor, pa je bila pri tem ubita.

6. Motivi

Kakor je bila dosegljiva dokumentacija večkrat skopa z objektivnimi podatki, pa je bilo v večini primerov iz opisov mogoče brez težav ugotoviti motiv; v primerih, ko racionalnega motiva ni bilo mogoče ugotoviti, je šlo praviloma za duševno bolne storilce ali za dejanje v trenutni iztirjenosti, torej za t.i. patološki motiv.

motiv	1991	1992	1993	1994	1995	skupaj	delež v %
koristoljubje	1	1	0	3	0	5	7,2%
dolgotraj. sovraštvo	9	8	4	2	5	28	40,6%
trenutni spor	2	3	1	0	4	10	14,5%
"silobran"	2	1	0	3	1	7	10,1%
patološki motiv	2	2	0	3	2	9	13,0%
kombinacije, drugo	0	1	2	1	6	10	14,5%
skupaj	16	16	7	12	18	69	100,0%

Tabela 3: Motivi družinskih umorov

6.1 Koristoljubje

Klasični motiv koristoljubja je bilo mogoče ugotoviti pri 7% dvojic in je torej pri družinskih umorih malo pomemben, medtem ko pri splošnih umorih postaja v Sloveniji vedno pogostejši.

Družinske umore iz koristoljubja lahko razdelimo v dve podkategoriji:

1) Umori, kjer so poleg koristoljubja navzoči tudi drugi motivi; dejanje se je zgodilo na vasi, v družini so spori obstajali že od prej; storilec (in pogosto tudi žrtev) sta osebi iz nižjih socialnih plasti, alkoholika

⁵⁵ Kapamadžija imenuje to sekundarno agresivno vedenje žrtve oz. da žrtev "sprejme vrženo rokavico"; Kapamadžija, op. cit. str. 143.

in/ali ob dejanju vinjena, pridobljena premoženjska korist pa je bila praviloma nepomembna. Tovrstne umore iz koristoljubja opisuje kot tipično slovenske tudi Uderman⁵⁶.

2) Na drugi strani imamo dva primera, ki bolj ustrezata fenomenologiji umorov v zahodni Evropi in ZDA, pa tudi predstavi laične javnosti o umorih iz koristoljubja: v obeh primerih se je umor zgodil v mestnem okolju, dejanje je bilo skrbno načrtovano, storilci in žrtve so bili iz višjih socialnih slojev, izobraženi in urejeni, z dejanjem pridobljena premoženjska korist je bila velika; storilca sta bila v obeh primerih poslovno uspešna mlada človeka, ki pa ju je okolje označilo za brezobzirna, povzpetniška in pohlepna.

6.2 Dolgotrajno sovraštvo

Dolgotrajno sovraštvo med družinskimi člani iz različnih vzrokov je najpogostejši motiv družinskih umorov in obsega kar 28 primerov ali 40% vseh. Dolgotrajno sovraštvo je eden najbolj tipičnih motivov družinskih umorov, po drugi strani pa je ta motiv pogosto težko opredeliti. Tako je od opazovanih 28 primerov navedena kot vzrok za spore v 8 primerih ljubosumnost, v 6 primerih alkoholizem, v desetih pa nedefinirani "dolgotrajni spori", za katere sta običajno sokriva oba akterja. Samo v osmih primerih žrtev ni z ničemer prispevala k svoji smrti; tu gre večinoma za žene, ki so jih ubili možje-družinski nasilneži. Umori iz dolgotrajnega sovraštva so najpogostejše (68%) umori med partnerjema.

6.3 Trenutni spori

Trenutni spor navajajo mnogi avtorji⁵⁷ kot enega najpogostejših motivov umora, vendar je pri družinskih umorih ta motiv manjšega pomena kot pri splošnih⁵⁸. Pri trenutnem sporu je zaradi kratkega intervala med konfliktno situacijo in umorom motiv pogosto časovno zlit s povodom. Motiv je v takem primeru užaljenost, maščevanje zaradi razžalitve ali sovraštvo do nasprotnika⁵⁹, neposredni povod pa

⁵⁶ Uderman, str. 172-173; glej tudi Udermanovo kategorijo "sovraštvo zaradi neurejenih lastninskih odnosov", str. 175.

⁵⁷ Tako Uderman navaja 32% trenutnih motivov v treh kategorijah; op. cit. str. 174-178; Karmen navaja, da je v ZDA daljši ali trenutni konflikt motiv v 70% umorov; op. cit. str. 78; Kapamadžija je pri svojih 130 primerih naštel tak ali drugačen "afekt" kot motiv kar v 96 primerih ali 74%; Kapamadžija, op. cit. str. 16; raziskava MNZ navaja, da je pri približno polovici umorov med leti 1977-87 vzrok trenutni spor zaradi nasilnega obnašanja storilca in/ali žrtve.

⁵⁸ Podobno ugotavlja tudi Uderman, str. 177.

⁵⁹ Lahko je porojeno v trenutku ali obstoječe že od prej, op. M.V.

trenutni konflikt.

Med družinskimi umori predstavljajo umori v situacijskem konfliktu 10 primerov ali 14,5%. Akterji izhajajo iz nižjih socialnih plasti, kjer je nasilje vrednota in način reševanja sporov. Tovrstne osebe ne zmorejo kompenzirati frustracije, ampak se na vsako žalitev takoj odzovejo z nasiljem. Večinoma med storilcem in žrtvijo že od prej obstajajo spori, vendar ne zavzemajo tolikšnega obsega in intenzivnosti, da bi jih lahko označili za glavni motiv dejanja. Potek umorov je pogosto enak kot pri splošnih situacijskih umorih: storilec in žrtev skupaj popivata, se nenadoma sporečeta zaradi nepomembne zadeve in se stepeta.

6.4 Prekoračeni silobran

Pri umorih v kategoriji "silobran" ne gre za silobran v smislu 11. člena KZ RS, saj praviloma napadi in obramba nista istočasna, ali pa obrambe ni mogoče okvalificirati kot neizogibno, vsaj glede na intenzivnost trenutnega napada. Pač pa oznaka ustreza tako glede protipravnosti napada kot glede neizživljanja žrtve, ki se v določenem trenutku prelevi v storilca.

Motiv prekoračenega silobrana je v preteklih petih letih privedel do sedmih družinskih umorov ali 10%, kar je praktično isto kot pri splošnih umorih pred tridesetimi leti⁶⁰ in manj kot pri Šeparoviću⁶¹ (14%), kar je glede na obseg družinskega nasilja malo.

V vseh sedmih primerih je bil žrtev moški⁶², ki je dolga leta teroriziral družino; v petih primerih je žrtev pred pokončanjem dolga leta grozila, da bo ubila vso družino ali posamezne člane, v štirih primerih pa je uboj tudi že poskušala.

Le dva primera ustrezata "klasični" sliki umora tirana, torej je šlo za uboj spečega ali vinjenega moža⁶³; pri pregledu dokumentacije je bilo opaženo, da nekajkrat več tovrstnih dejanj ostane pri poskusu, kar bi se dalo razložiti z manjšo fizično močjo žensk, predvsem pa tudi z manjšo odločnostjo za dokončanje dejanja. V ostalih petih primerih pa je žrtev - kot običajno - sama začela z nasiljem, vendar so se ji zatirani družinski člani postavili po robu in jo v pretepu ubili.

Pri motivu silobrana je prispevek žrtve odločilen za umor. Resnična žrtev je pravzaprav storilec umora, ki bi bil prav lahko sam umorjen, kar se v mnogih primerih tudi zgodi, le v zadnjem trenutku se vloži zamenjata. V ZDA se je v zadnjih letih izoblikovalo

upoštevanja vredno stališče, da je potrebno spremeniti definicijo silobrana. Po tej teoriji je pojem silobrana prirejen za spopad med dvema fizično približno enakovrednima moškima, ki se med seboj ne poznata, se povsem naključno srečata in enkrat samkrat spopadeta. V tem primeru mora biti spopad izzvan in že začel, kar pa ni ustrezno za primere permanentnega družinskega nasilja: trpinčena ženska iz izkušenj ve, da se napad pripravlja in da bo zagotovo sledil, pa preventivno ukrepa, ker ga drugače ne more preprečiti; tudi to bi lahko označili za silobran, čeprav (še) ni istočasnosti napada in obrambe, saj od nasilnega moža nevarnost grozi stalno in neposredno.

Poleg tega pa se fizično inferiornejša ženska pogosto ne more ubraniti drugače kot z uporabo orožja; v Ameriki (in tudi v Sloveniji) mnogo žensk pretepe do smrti neoborožen mož, zato je lahko uporaba orožja (četudi proti neoboroženemu, a močnejšemu moškemu) komaj izenačitev sil, ne pa prekoračitev⁶⁴.

6.5 Patološki motiv

Že Uderman ugotavlja, da je pri slovenskih umorih število dejanj s patološkim motivom⁶⁵ (10%) nad svetovnim in takratnim jugoslovanskim povprečjem⁶⁶. Pri družinskih umorih je v zadnjih petih letih njihov delež še večji - 13% umorov, ki so bili nesporno izvršeni v psihotičnem stanju, medtem ko je število duševno abnormnih storilcev verjetno še višje. Med storilci je praktično enako število moških kot žensk, prav tako med žrtvami. Izstopajo umori mater ter otrok. Kot psihotični motiv največkrat nastopa paranoidni strah pred žrtvijo - v vseh primerih neutemeljen - ali patološka ljubosumnost, prav tako neutemeljena.

6.6 Drugi motivi, neugotovljen motiv

V to kategorijo je uvrščenih šest dejanj z desetimi žrtvami, torej 14,5% kriminalnih dvojic. V enem primeru gre za trojni umor, kjer motiva ni bilo mogoče ugotoviti⁶⁷, v ostalih primerih pa gre za tri

⁶⁴ Podrobnejše o teoriji glej v: A. Karmen, op. cit. str. 146-147.

⁶⁵ Obravnava jih v rubriki "neprišteveni, nemotivirani", glej Uderman, str. 180-181.

⁶⁶ Kapamadžija (op. cit. str. 16) navaja sicer v svoji raziskani populaciji nad 19% patoloških motivov, vendar gre pri tem za stratificirani vzorec, ker je poudarek njegove raziskave prav na psihopatološki komponenti umorov, op. M.V.

⁶⁷ Šlo je za primer, ko je 22-letni brezposelni računalniški tehnik z avtomatsko puško ustrelil očeta, mater in brata; ob dejanju je bil trezen, nikoli ni kazal znamenj duševnih motenj. Na sodišču se je branil z molkom, izvedenec psihiater pa je ugotovil prištevnost brez znamenj duševne bolezni, op. M.V.

⁶⁰ Uderman, str. 178.

⁶¹ Šeparović, op. cit. str. 126.

⁶² Podobno ugotavlja tudi Uderman, str. 178.

⁶³ Tovrstne umore podrobno obravnavajo napr. N. Mrvić, Žene-ubice...; A. Browne, When Battered Women Kill...; A. Karmen, op. cit. str. 141-146.

motive, ki zaradi svoje izjemnosti zaslužijo podrobnejšo osvetlitev: en umor iz usmiljenja (evtanazija), dva t.i. razširjena ali družinska samomora ter dva umora otrok z namenom maščevati se bivši ženi.

Vsem omenjenim motivom je skupno, da žrtev z ničemer ni prispevala k svojemu pokončanju, pa tudi storilec žrtve ni sovražil, ampak jo je pravzaprav ubil iz ljubezni, ali pa je bil do nje vsaj indiferenten in mu je služila zgolj kot sredstvo za doseg nekega drugega cilja. Alkoholizem pri teh umorih igra manjšo vlogo, pa tudi izrazitejših psihičnih abnormnosti ni bilo opaziti, čeprav bi težko govorili o povsem normalni duševnosti. Vsi storilci - štiri moški in ena ženska - so po dejanju napravili samomor, ki je bil v dveh primerih pravzaprav glavni motiv dejanja.

Umor iz usmiljenja (evtanazija): Evtanazija kot uboj hudo trpeče osebe iz usmiljenja je v veljavni slovenski zakonodaji obravnavana kot privilegirana oblika umora po 3. odstavku 127. člena KZ RS; podobno jo obravnavajo v praktično vseh državah, pod posebnimi pogoji je legalna le na Nizozemskem, podoben zakon pa so pred kratkim sprejeli tudi na Severnem teritoriju Avstralije.

Glede na kaznivost takšnega dejanja se za umor iz usmiljenja odločajo predvsem najbližji sorodniki, ki želijo skrajšati trpljenje ljubljenu svojcu ne glede na posledice; običajno storilec po dejanju napravi samomor ali ga vsaj poskuša. V obravnavanem petletnem obdobju je zabeležen en primer evtanazije: 79-letni upokojenec je več let vzorno skrbel za svojo 91-letno nepokretno ženo, ko pa bi moral oditi na zdravljenje v bolnišnico, ni hotel zapustiti bolne žene; ustrelil je najprej ženo in potem še sebe z mesarsko pištolo.

Razširjeni samomor: V teh dveh primerih ne gre za razširjeni samomor v strogo suicidološkem pomenu besede⁶⁸, ko se dve ali več oseb odloči, da bodo skupno napravile samomor; gre za dejanji, ko so starši umor ili svoje mladoletne otroke in takoj za tem napravili samomor; v obeh primerih ni posredi kak nečasten motiv, ampak je dejanje storjeno iz obupa. Ker starša nista videla izhoda iz svoje težke materialne in emocionalne situacije in sta hotela otrokom prihraniti trpljenje, sta jih umorila in po tem napravila samomor. Vloga žrtev je povsem pasivna, storilčevo dejanje je po vseh objektivnih merilih umor, le

⁶⁸ Primeri pravega dvojnega (ali razširjenega ali skupinskega) samomora so redki (približno eden na dve leti); razširjeni samomor praviloma delajo mlajše osebe, ljubimci ali zakonci, pogosto tudi homoseksualni pari; več o tem glej v: A. Dolenc et. al., Nekatere posebne oblike samomora iz kazuistike ISM v Ljubljani, v zborniku: Samomor na Slovenskem, Medicinski razgledi, Ljubljana 29/1990, št. 6, str. 45-47.

motiv se bolj nagiba na področje suicidologije; nekateri avtorji zato tako dejanje imenujejo **samomor in umor**⁶⁹.

Umor otrok iz maščevanja ženi: V zadnjih dveh primerih gre za motiv, ki se pojavlja v zahodni Evropi in v ZDA, v Sloveniji pa ga po dosegljivih podatkih do sedaj nismo poznali. V vseh primerih⁷⁰ je storilec moški, ki se hoče maščevati (bivši) ženi ali partnerici, vendar namesto nje ubije otroka, ki ga ima rad in zanj praviloma tudi v mejah možnosti skrbi. Žrtev (otrok) je le objekt, nad katerim storilec izvrši svoje maščevanje tretji osebi, torej ženi, ker ve, da jo bo s smrtjo otroka bolj prizadel, kot pa če bi umoril njo samo. Večkrat, kadar je po ločitvi ali razvezi otrok dodeljen ženi, storilec z umorom otroka na najbrutalnejši način izrazi protest proti odločitvi sodišča ali drugega organa, ki v praktično vseh razveznih zadevah otroka dodeli materi. Premalo pozornosti se namenja pravici očeta, ki se potem iz užaljenosti, ker svojih želja ne more uresničiti po legalni poti, zateče k maščevanju nad najmanj krivimi člani družine⁷¹.

7. Preprečevanje družinskih umorov

Po vsem povedanem je jasno, da je ena najpomembnejših komponent preprečevanja družinskih umorov odkrivanje in zatiranje družinskega nasilja. V večini primerov je družinski umor posledica trajnega in hudega nasilja, ki pa ga je ponavadi težko preprečiti. Policija praviloma nima učinkovitih pooblastil za interveniranje, dokler se ne zgodi (resno) kaznivo dejanje, čeprav ima družinsko nasilje pogosto vse znake kaznivih dejanj nasilniškega obnašanja ali telesnih poškodb.

Pri tem se kaže tudi dvoličen odnos javnosti in javnih občil, ki policiji praviloma a priori očitajo nasilnost, kršenje človekovih pravic in vmešavanje v zasebne zadeve, če pa pride do resnega kaznivega dejanja (npr. družinskega umora), pa se zgražajo, zakaj pristojni organi niso ukrepali. Morda je v nekaterih primerih še najbolj upravičena kritika politike pregona in kaznovalne politike, ki tudi specialnim povratnikom za kazniva dejanja nasilništva v družini praviloma izreka le pogojne kazni, ali pa dejanja sploh okvalificira le kot prekršek. Znatno del odgovornosti pri neukrepanju oz. pomanjkljivem ukrepanju nosi tudi nezadostno sodelovanje tako sorodnikov, sosedov, kot tudi širše javnosti, ki pogosto na tihem

⁶⁹ Tako A. Homan, Razširjeni samomor, op. cit. v prejšnji opombi, str. 95-98.

⁷⁰ Mišljena sta spodaj omenjena dva domača primera ter tuji, kolikor mi je po različnih virih o njih znanega, op. M.V.

⁷¹ V Zakrajšek, Spoštovati moramo tudi pravice očetov, Delo, 23. 12. 1995, str. 7.

tolerira družinsko nasilje.

Brownova⁷³ priporoča kot uspešno obliko preprečitve takojšnje in dosledno reakcijo policije in ostalih pristojnih organov, četudi gre za t.i. "mehke"⁷⁴ oblike nasilja. Nasilje v družini je treba obravnavati enako kot če bi bilo storjeno med neznanci; potrebno je ukrepati (četudi izvensodno) kljub navideznemu pobotanju partnerjev in navkljub nesodelovanju in ti-hemu odobravanju okolja. To je obenem tudi signal nasilni subkulturi, da se nasilja ne bo toleriralo. Zgodnje ukrepanje je potrebno tudi zato, da se preseka začarani krog, saj so mnogi nasilni moški bili v otroštvu sami žrtve zlorab in trpinčenja v družini, pa so kasneje prevzeli tak vzorec obnašanja⁷⁵.

⁷³ Browne, op. cit. str. 184-185.

⁷⁴ T.i. "soft violence"; mišljeno je klofutanje, pretepanje brez resnejših poškodb ali uporabe orožja; Browne, prav tam.

⁷⁵ Browne, str. 185; podobno tudi Mrvič, Žene-

De lege ferenda bi vsekakor kazalo upoštevati spremembo opredelitve silobrana, kot jo predlagajo nekateri ameriški avtorji⁷⁶, kar bi bil tudi pomemben korak naprej v upoštevanju pravic (dejanskih) žrtev, vendar je to le simptomatično in ne vzročno zdravljenje odklonskih pojavov.

V mnogih primerih družinskih umorov, zlasti tistih, ki se dogajajo v zaostalem okolju in z znatnim prispevkom žrtve, ki je tudi sama pogosto negativna osebnost, pa bi bilo potrebno odpravljati globlje vzroke, ki vzdržujejo subkulturo nasilja: alkoholizem, revščino, brezperspektivnost odročnih agrarnih predelov - skratka, potrebno bi bilo spreminjati celoten način življenja in vrednostni sistem določenih slojev prebivalstva, kar pa je dolgoročna in težko izvedljiva naloga.

ubice... str. 277.

⁷⁶ Napr. Karmen, op. cit. str. 141-146.

Family homicides in Slovenia

Matjaž Voglar, LL.B., Jerajeva 11, 1000 Ljubljana, Slovenia

Homicide in Slovenia is a very personalized act, as is confirmed by the high proportion of family homicides. Most homicides occur between partners and in disturbed families. In family homicides, the perpetrator is usually the man and the victim the woman; women most often kill a relative or other person from their vicinity. There are relatively few young perpetrators and high proportion of older ones, which suggests that a decision to commit family homicides is a lengthy process. An important criminogenic factor is alcohol and particularly significant for Slovenia - in homicides in general and especially in family homicides - is the large number of mentally ill offenders. A typical feature of family homicides is suicide after the act committed. By far the most frequent motive is long lasting hatred, usually connected with both partners' alcoholism. Typical are also homicides which occur because of the use of excessive force and the victims are men - family tyrants who have maltreated their families for years. The female offender, who is actually in this case a victim, commits the act in despair in an unendurable situation. There is thus a growing tendency in the world to extend the definition of excessive force and to adjust it to the weaker (women and children). In family homicides, there are occasionally also some unusual motives which cannot be observed in other homicides (euthanasia, suicide pact, murder of children in revenge against a partner).

Key words: crimes against persons, criminal homicides, family homicides, offenders, victims, motives

UDC 343.61

LITERATURA

1. Browne, A.: **When Battered Women Kill**; New York, The Free Press, 1987
2. Dawson, J.M. in Langan, P.A.: **Murder in Families**; special report, Department of Justice, Bureau of Justice Statistics, Washington 1994
3. Dobash, R.E. in Dobash, R.P.: **Violence against Wives**; New York, The Free Press, 1978
4. Dolenc, A. et. al.: **Samomor na Slovenskem**; zbornik, Medicinski razgledi, Ljubljana 29/1990, št. 6
5. Kapamadžija, B.: **Ubistvo**; Novi Sad, Matica srpska, 1981
6. Kapamadžija, B.: **Forenzička psihijatrija**; Novi Sad, Dnevnik, 1989
7. Karmen, A.: **Crime victims**; 2. izdaja, Pacific Grove/Cole Publishing Comp. (brez letnice)
8. Milutinović, M.: Mentalni poremećaji kao izvor kriminalnog ponašanja; "13. maj", Beograd, XX/1967, št. 1
9. Mrvić, N.: Bračni homicid: kriminološki značaj poremećaja bliskih odnosa između učinioca i žrtve KD; **Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo**, Beograd, 28/1990, št. 1, str. 81-89
10. Mrvić, N.: Žene-ubice, žrtve dugogodišnjeg porodičnog nasilja; **Zbornik instituta za kriminološka i sociološka istraživanja**, Beograd, XXII/1993, št. 1, str. 270-279
11. **Nasilje nad ženskami - zlasti v družini**; zbornik, Inštitut za kriminologiju pri pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana 1990
12. Pešić, V.: **Ubistva u Jugoslaviji**; referat na X. posvetovanju Jugoslovenskog udruženja za krivično pravo i kriminologiju, Priština 1971
13. Pešić, V.: **Ubistva u Jugoslaviji**; Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd 1972
14. Podjaveršek, A.: Kazniva dejanja telesnih poškodb v občini Šmarje pri Jelšah; **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, Ljubljana, 21/1970, št. 2, str. 97-104
15. Šelih, A.: **Kriminaliteta telesnih poškodb na območju občine Slovenska Bistrica**; Maribor, 1963
16. Šeparović, Z.: **Viktimologija**; 2. izdaja, Zagreb-Beograd 1987
17. Uderman, B. et al: **Uboji na Slovenskem**; raziskava št. 37, Inštitut za kriminologiju pri pravni fakulteti, Ljubljana 1974